

Z osobných spomienok na Albína Bagina

JOZEF MLACEK, Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, Ružomberok

Podnetom na zozbieranie niekoľkých osobných spomienok na Albína Bagina bol seminár zorganizovaný pri jeho nedožitej sedemdesiatke a pozadím, ktoré dodalo pisateľovi týchto riadkov odvahu vystúpiť s nimi pred širšou literárnou verejnosťou zhromaždenou na onom seminári, bol zasa fakt, že okrem vlastnej rodiny Albína Bagina nás nie je veľa takých, ktorí môžu na základe osobných stretnutí spomínať aj na jeho prešovské (trochu azda aj košické) a potom aj na jeho nasledujúce bratislavské roky. Aj pri naznačenej orientácii týchto spomienok na osobu, nie na dielo Albína Bagina, nemôže toto „rozpamätávanie sa“ obísť jeho osobnosť, osobnosť významného literárneho vedca, kritika aj literárneho pedagóga. Skrytou, ale zároveň zreteľnou ambíciou nasledujúcich vyjadrení teda bude vypovedať cez spomienky na jeho osobu, cez isté fakty a udalosti z jeho života aspoň niečo aj o jeho osobnosti a možno aj niečo smerom k jeho dielu.

Hoci sa roky našich stredoškolských štúdií v Žiline a následne aj vysokoškolských štúdií v Bratislave čiastočne prekrývajú, osobne sme sa zoznámili asi až v roku 1966, keď prišiel k nám na Katedru slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Prešove. Albín prišiel na miesto prednášateľa teórie literatúry a dejín súčasnej slovenskej literatúry po Františkovi, našom Ferkovi Andraščíkovi: ten z fakulty nemusel odísť, ale pre isté ťahanice, ktoré prepukli po jeho úvodníku Humanizmus poetický a politický z *Kultúrneho života* (isté ataky na neho išli vraj až z Prahy z ÚV), teda pre tieto tlaky radšej sám odišiel. Jeho prednášky prevzal práve Albín Bagin. S jeho príchodom na katedru sa spája hneď niekoľko zaujímavých skutočností aj celých príbehov. Spomeňme z nich aspoň niečo.

Najmä my na katedre sme si uvedomovali, že k nám prichádza jeden z členov vtedy už známeho krúžku mladých košických literátov (okrem A. Bagina ho tvorili I. Kadlečík, I. Kadlečíková, J. Štrasser, ale aj viacerí ďalší), človek už odborne aj publikačne zreteľne etablovaný. Naš obdiv k nemu ešte vzrástol, keď sme sa dozvedeli, že k nám prichádza z miesta, na ktorom mal v košickej redakcii televízie o vyše tisíc korún vyšší plat, ako mu mohla dať fakulta. Môže sa to zdať ako maličkosť, ale pripomeňme, že platy nás odborných asistentov boli v tom čase podľa príslušných pásiem v rozpätí 1600 – 1800 vtedajších Kčs mesačne. Keď sme chceli vidieť v tomto jeho kroku istú obeť aj obetavosť, položartom zľahčoval toto svoje rozhodnutie jednak vo vete *Ved' azda čosi „vypíšeme“* a jednak presvedčením, že sa konečne bude môcť systematicky venovať vlastnej vedeckej tvorbe a všetkému zo súčasnej slovenskej literatúry. Ešte dôležitejšie ako uvedená drobnosť spojená s jeho príchodom bolo pre všetkých pracovníkov katedry zistenie, že medzi nás prišiel človek priateľský, človek, pre ktorého empatia a žičlivosť boli asi najpodstatnejšími kritériami pre akýkoľvek jeho kontakt s inými, či už išlo o nás kolegov, alebo o jeho študentov (vieme, že empatia a žičlivosť boli aj stabilnými znakmi jeho kritической tvorby, takže ho viacerí priamo označovali ako kritika empatie). Spomeňme teda, čo sa s Albínovým príchodom zmenilo na katedre aj smerom k poslucháčom, aj vo vzťahoch medzi členmi katedry.

Na prvom mieste tu treba spomenúť pedagogickú stránku Baginovho pôsobenia na fakulte, jeho mnohotvárne pôsobenie na poslucháčov, lebo on, ktorý je známy najmä ako literárny vedec a literárny kritik, bol v nemenšej miere aj literárnym pedagógom a to veľmi úspešným pedagógom. Aj my ostatní učitelia katedry sme takmer okamžite po jeho nástupe zaregistrovali podstatné premeny pri vyučovaní teórie literatúry aj súčasnej slovenskej literatúry. Teória literatúry mala v tom čase len jednohodinovú prednášku a seminár v jednom semestri (spomínanému Ferkovi Andraščíkovi sa aj to zdalo priveľa, občas sa už po dvoch či troch seminároch z hodín vracal s otázkou: Čo im ja ešte mám povedať?), Albín Bagin azda už po dvoch kurzoch žiadal podstatné rozšírenie dotácie hodín pre jeho disciplíny. To je však len vonkajšková stránka veci. Podstatnejšie bolo to, že Albínovu miestnosť začali postupne čoraz viac obliehať skupiny tých najlepších poslucháčov, že u neho sa vždy konzultovalo, diskutovalo, niečo interpretovalo a že sa celkovo na katedre oživil a prehĺbil záujem poslucháčov už nielen o jeho i ostatné literárnovedné disciplíny, ale že sme väčšiu aktivnosť zo strany poslucháčov zaznamenali aj na lingvistických hodinách. Najmä k nemu sa hlási celý rad vynikajúcich literárnych vedcov. Bez nároku na úplnosť tu spomeňme aspoň niektoré mená z ich radov: prof. J. Zambor, prof. H. Valcerová, prof. V. Žemberová, prof. Z. Stanislavová, prof. E. Tučná, prof. F. Koli, prof. J. Gbúr, doc. O. Sabolová a silný vplyv Albína Bagina na svoje smerovanie priznávajú aj niektorí lingvisticky orientovaní odchovanci prešovskej fakulty, ako prof. D. Slančová, prof. J. Glovňa, prof. J. Vaňko či doc. M. Sokolová. Nebolo teda nijakým zveličovaním, keď už pri príprave *Slovníka slovenských spisovateľov* nie dlho po Baginovej smrti autor hesla o ňom, nedávno zosnulý Imrich Vaško, hovoril o Baginovej škole. Čo všetkých uvedených i mnohých ďalších aj pri rozdieloch v ich konkrétnom bádateľskom aj školskom zameraní zreteľne spája, to nie sú len nostalgické spomienky na Baginove hodiny, ale predovšetkým tá tvorivosť, tá zacielenosť na samotný umelecký text a tie zreteľné metodologické východiská, z ktorých vychádzal on sám a ktoré pestoval aj u svojich poslucháčov. Naozaj sa tu vo veľkej, priam vrchovatej miere naplnilo „prorocké“ konštatovanie najstaršieho člena vtedajšej Katedry slovenského jazyka a literatúry a literárneho historika Antona Bolka, ktorým vítal Albína Bagina hneď po jeho príchode na katedru asi v takomto duchu: Toto je ten správny prednášateľ teórie literatúry. Ten má poéziu už vo svojom vlastnom mene. Albín Bagin, Albín Bagin, opakoval si, zdôrazňujúc osobitnou segmentáciou to *a* aj *i*, ako aj koncové *n* v obidvoch častiach jeho mena.

Podobné premeny spôsobil Albínov príchod aj medzi učiteľmi katedry. Zaiste neovplyvnil starších členov katedry, docenta a neskôr profesora Š. Tóbika (vedúci katedry), spomenutého doc. A. Bolka alebo doc. J. Vavru, výraznejšie asi neovplyvnil ani historikov staršej slovenskej literatúry z vtedy mladšej strednej generácie, neskôr profesorov I. Sedláka alebo E. Hlebu a hádam ani generačne nám blízku, ale vtedy na metodiku či didaktiku orientovanú doc. F. Maukšovou. Celkom zreteľne však vplýval na ostatných členov katedry, a tak päťica Bagin, Vaško, Sabol, Furdík a Mlacek a o niečo neskôr aj šiesty člen (Stanislav Rakús) bola pre vtedajších poslucháčov – ako potvrdzujú viaceré aj zverejnené vyjadrenia nielen od vyššie uvedených, ale aj od ďalších našich absolventov – prinajmenšom lákavým podnetom na rozvíjanie vlastnej literárnovednej či lingvistickej

orientácie (a to aj pri tom, že sme asi všetci boli a bývali možno až príliš prísni). V akom smere na túto skupinu pôsobil Albín Bagin? On v nadväznosti aj na svoje pražské semestre aj na vlastnú orientáciu smerom k interpretácii textu organicky spájaj literárnovedné a lingvistické (najmä štylistické) pohľady na text, a tým zreteľne prispieval k prekonaniu vtedy až priveľmi akcentovaného separovania jazykovej a literárnovednej prípravy našich poslucháčov. Pravdaže, k takejto orientácii uvedenej skupiny vtedy najmladších pracovníkov nepomohol iba sám Albín. Štylistiku externe „u nás“ (= na prešovskej filozofickej fakulte) v danom období stále prednášal František Miko (a to boli roky, keď sa práve najvýraznejšie koncipovala a dotvárala, kompletizovala jeho výrazová koncepcia štýlu, o čom svedčí napríklad fakt, že v jeho výrazovej sústave to v tom čase ešte nebola *operatívnosť*, ale *akčnosť*, že sa ešte nehovorilo o *ikonickosti*, ale to ešte bola *obrazovosť*: autor koncepcie dôsledne trval na takomto označení danej vlastnosti a bol proti jej stotožňovaniu s príširokým a niekedy až veľmi voľne a teda aj nejednoznačne chápaným názvom *obraznosť*). Mnohé impulzy sme teda, pravdaže, mali od neho, nielen z jeho prác, ale priamo z jeho ozajstnej tvorivej dielne na prednáškach aj seminároch. Treba ešte dodať, že len o niečo neskôr prišiel na katedru aj akademik Ľudovít Novák, čo tiež nemohlo zostať bez vplyvu na nás mladších. Bolo tu teda viacero podnetov aj do našej rozbiehajúcej sa vedeckej práce aj do jej orientácie, jednako všetci my ostatní sme unisono a radi priznávali (najmä kým sme boli spolu), že dôležité miesto v tomto smere mali práve mnohostranné kontakty s Albínom Baginom. Medzi vonkajšie prejavy a výsledky takýchto jeho iniciatív a podnetov možno zaradiť napríklad to, že aspoň dvaja-traja sme niektoré svoje príspevky uverejnili v pozoruhodnom košickom literárnom časopise *Krok*, v ktorom bol on členom redakcie, že niektorí sme boli aj medzi autormi siedmich interpretácií Stachovej básne *Obrad s plameňom* v časopise *Romboid*.

Ak chcem byť v týchto spomienkach na Prešov a na jeho katedru slovenčiny ešte osobnejší, musím povedať, že v našom kruhu boli niektorí kolegovia svojím naturelom aj svojou orientáciou Albínovi bližší než ja, naše priateľstvo však malo ešte jednu špecifickú dimenziu: obidvaja sme sa hlásili k Žiline, k jej školám. Spolu sme trpeli, keď nám v tých rokoch „naša Žilinka“ častejšie z tej prvej ligy vypadávala, ako do nej postupovala, často sme spomínali na všeličo zo žilinských škôl (jeho rodičia boli obidvaja dlhoročnými, či vlastne hádam celoživotnými žilinskými stredoškolskými profesormi, takže najmä on vedel aj zo zákulisia týchto škôl vždy všeličo nové). Pravda, on vedel produktívnejšie spojiť tento svoj lokálpatriotizmus so svojou profesionálnou orientáciou, spolupracoval so žilinskými tvorcami (najmä s J. Lenčom a J. Pappom), niektoré ich diela recenzoval či interpretoval, viaceré ich žilinské podujatia odborne moderoval a sám naopak im rozličné čitateľské besedy organizoval na iných miestach, najmä na východnom Slovensku. V postoji k tejto literatúre chcel byť vždy rovnako náročný: ako sa usiloval národnú literatúru konfrontovať so svetovou tvorbou, tak posudzoval aj naznačené diela z istých regiónov na pozadí celoslovenskom.

Spomínať na prešovské roky Albína Bagina, to vonkoncom neznamená konštatovať iba očividný nárast jeho tvorby, úspechy v pedagogickej činnosti či tvorivé prostredie na katedre. Tieto jeho roky sú totiž poznačené aj traumatickými skutočnosťami, ktoré sa ťažko podpísali pod kvalitu jeho vtedajšieho života i jeho ďalších rokov. Krátko po jeho

prvom prešovskom rozmachu sa prvýkrát ohlásila choroba, ktorá po istých nádejných rokoch viedla nakoniec až k jeho predčasnej smrti. Rovnako krátko po jeho príchode do Prešova prišla nielen do Prešova, ale do celej republiky oná polmiliónová návšteva a po nej prišli previerky, ktoré tiež ťažko poznačili jeho život. Previerkami síce prešiel, ale ako čestný človek zložil legitimáciu, a tým sa dostal do veľmi zlého svetla v očiach vládnucich. Jeho status (a podobne to bolo aj s ďalšími dvoma kolegami z katedry, s J. Sabolom a I. Vaškom) bol v mnohom ešte horší ako u vylúčených členov strany, aspoň v Prešove sa to tak interpretovalo aj realizovalo. Jedinou jeho „poľahčujúcou“ okolnosťou v spomínaných očiach bola jeho choroba: mohol zostať učiť a nezakázali mu ani publikačnú činnosť. Na nič sa však nezabudlo. Keď sa na podnet prof. Jána Števčeka usiloval prejsť na bratislavskú filozofickú fakultu, dostal taký posudok – podľa svedectva práve J. Števčeka –, s ktorým sa mohol uchádzať iba ak o pozíciu vrátnika alebo o miesto v bani (to boli naozaj Števčekove slová). Diplomatickými krokmi spojenými aj so všelijakými ústupkami sa napokon prof. Števčekovi podarilo získať Albína Bagina na Katedru slovenskej literatúry Filozofickej fakulty UK. Sám prof. Števček v tom videl svoj aj katedrový úspech. Rád v tejto súvislosti položartom opakoval, že príchod Albína Bagina je po príchode reprezentanta Jána Pivarníka do Slovana azda najúspešnejším nákupom z východu do Bratislavy. Tak sme sa opäť stretli na jednej fakulte.

Aj tu sa Albín pustil do pedagogickej práce s rovnakou vervou, ako to bolo predtým v Prešove, aj tu sa veľmi intenzívne venoval svojim kritickým aj teoretickým štúdiám, článkom aj knihám a pomerne veľa času obetoval tzv. súkromnej kritike (nádejní autori, najmä básnici ho priam vyhľadávali, hoci on bol k ich rukopisom veľmi prísny: z väčšiny takto ponúkaných zbierok alebo knižiek zostali iba jednotlivito publikované básne alebo menšie prózy v časopisoch). Je skutočne až neuveriteľné, čo všetko stihol za tých niekoľko rokov pôsobenia v Bratislave, a to aj pri čoraz častejšie a čoraz silnejšie sa hlásiacej chorobe a pri jej čoraz horších atakoch. Istým kľúčom pre pochopenie tohto veľkého paradoxu ostatných rokov jeho života bolo ním samým vtedy dosť často opakované vyjadrenie, že tu oproti stiesňujúcim a deprimujúcim pocitom z predchádzajúcich rokov na prešovskej fakulte pociťoval napriek všetkému (ani v Bratislave nebolo všetko ružové) zreteľné uvoľnenie a on pre vlastnú činnosť, pre svoju tvorbu nič iné nepotreboval. Bohužiaľ, naše fakultné stretnutia po krátkom čase vystriedal iný druh stretnutí, tých na bratislavskej Heydukovej, stretnutí, pri ktorých *sa na Albínovej tvári darilo už len okuliarom*, ako napísal vo svojej básni Ján Štrasser, stretnutí, pri ktorých však – ak môžem trochu voľnejšie parafrázovať zasa z básne iného Albínovho priateľa Jána Zambora – *nie my sme utešovali jeho, ale on nás*. A potom už len rozlúčka v krematóriu. Ale...

Ale: ako to napísal sám Albín v jednej zo svojich niekoľkých nevelkých básní, ktoré vznikli v tomto krušnom čase? *Priatelja, netrúchlite za mnou, pomyslite si, že som len voľakam odbehol*. To znie priam ako návod na iné, dnes by sme povedali virtuálne (vtedy sa ešte toto slovo tak bežne nepoužívalo) stretnutia s ním. A stretnutia s ním najmä cez jeho texty naozaj pokračujú a pre nás, čo sme mali možnosť byť s ním aspoň v istých časových úsekoch aj v osobných a priateľských kontaktoch, sú živšie práve o také spomienky, ako sa uviedli aj v tomto texte. Keď teda počujem o ňom hovoriť, alebo keď čítam o ňom ako o kritikovi empatie, vynára sa mi spomienka na tú jeho podávanú ruku

a jej silné stisnutie pri každom stretnutí aj pri každej rozlúčke, keď čítam a v prednáškach príležitostne aj využívam jeho múdre príspevky o eseji, o jej vývine v našej literárnej vede aj o jej diferenciacii alebo typológii, objaví sa mi zasa spomienka na to jeho *Aby nám to myslelo!*, ktoré sprevádzalo onú podávanú ruku pri každej rozlúčke, keď v jeho texte nájdem niekde tvar *tedy*, vynoria sa mi jeho úvahy, ktoré toto slovo u neho sprevádzali: on veľmi dobre vedel, že kodifikácia túto podobu nerada vidí (preto sa ona aj v jeho textoch vyskytuje len sporadicky, keď si to on sám dokázal alebo stihol u redaktora textu presadiť), sám ho však využíval ako idiolektický výraz, ktorý bol pre neho aspoň malou spomienkou na vlastnú matku a jej moravský pôvod (ako poslucháčka češtiny zbierala na Morave nárečový materiál pre základnú prácu *Česká nářečí*), teda ako výraz zreteľne konotačne funkčný. A tým sa dostávam na samý záver tohto textu: Ak tieto drobné spomienky pomôžu aspoň niekomu z čitateľov pri hlbšom konotačnom uchopení Baginových textov alebo aspoň niektorých formulácií a výrokov z nich, potom splnili svoje poslanie.

Aké dôležité je mať Bagina

JÁN ŠTRASSER, Bratislava

Pred štyridsiatimi deviatimi rokmi, v septembri 1960, som vo svojom rodnom meste Košice začal chodiť na Strednú priemyselnú školu strojnícku. Do tej školy som šiel viac-menej na otcovo želanie: rodičia mali pocit, že sú už starí, možno už nebudú môcť podporovať moje vysokoškolské štúdiá a absolvent priemyslovky mal, ako sa hovorí, „chlieb v rukách“. Na rozdiel od vtedajších stredných všeobecno-vzdelávacích škôl priemyslovky aspoň trochu nútili svojich študentov samostatne pracovať. V tomto ohľade to bola dobrá škola, ale nie pre mňa – ja som strojárine úprimne nerozumel.

Z vyznamenaného žiaka osemročnej strednej školy som sa v prvých dvoch ročníkoch priemyslovky stal trojkár-štvorkár. Matematika mi nešla, nemal som technickú predstavivosť, nevedel som rysovať, dielenské práce mi boli utrpením. Bavila ma slovenčina a dejepis. Asi by som bol na tej škole až do konca veľmi nešťastný, keby... Znie to ako banalita, ale je to pravda: v živote mladého človeka je strašne dôležité, aby na samom začiatku svojho intelektuálneho dospievania stretol svojho učiteľa. Ja som mal v tomto ohľade veľké šťastie: stretol som dvoch. Tým prvým bol môj profesor slovenčiny Štefan Koperdan. (Až neskôr som sa dozvedel, že tento známy slovenský lingvista a prekladateľ pôsobil v päťdesiatych rokoch na Filologickej fakulte Vysokej školy pedagogickej, odkiaľ bol „odídenny“, údajne za náboženské presvedčenie, a na strednej škole učil vlastne za trest.) Druhým mojím učiteľom bol Albín Bagin.

V roku 1962 som začal písať básne. Jedna či dve sa dostali na literárne stránky *Východoslovenských novín* i do vysielania košického štúdia Československého rozhlasu. Asi o rok, niekedy na jar 1963 prišiel deň D. Nebol som v ten deň v škole, no na druhý deň mi spolužiaci povedali, že ma tam hľadal muž v koženom kabáte. Nie, nebol to Albín